

جایگاه فرهنگ مهدوی بین جوانان شیعه و سنی

منصور نیک‌پناه*

چکیده

اعتقاد به منجی موعود و ظهور مصلح جهانی، عقیده‌ای مشترک بیشتر ادیان الهی و همه مسلمانان جهان است. فرق اسلامی به‌رغم برخی اختلافات در فروع، در اصل مهدویت اشتراک دارند و از این رو یکی از مبانی تقریب مذاهب اسلامی همین عقیده است. با توجه به برنامه‌ریزی گسترده جهان غرب برای انحراف عقاید اسلامی، ترسیم تصویری ترسناک از منجی آخرالزمان مسلمانان، ارائه الگوهای مورد نظر خود برای پایان دنیا و... وظیفه ماست که به دفع شبهات و بیان مشترکات بپردازیم. از این رو در این پژوهش پرسش‌های مرتبط به نزدیکی عقاید شیعه و سنی درباره موضوع مهدویت را بررسی می‌کنیم و پیشینه فرهنگی این اشتراک را به تصویر می‌کشیم.

واژگان کلیدی

شیعه، سنی، ظهور، مهدی علیه السلام.

---

* استادیار مجتمع آموزش عالی سراوان (m.nikpanah@yahoo.com)

مقدمه

اعتقاد به اصل مهدویت و ظهور منجی در آینده، از جمله مبانی اصلی ایدئولوژی اسلامی است که انتظار و امید را برای پیروان اسلام به ارمغان آورده است. همه فریق اسلامی این اندیشه را پذیرفته و سرسختانه از آن دفاع می‌کنند و بر این باورند که با ظهور منجی در همه جهان، صلح و صفا و عدالت و امنیت بر اساس حکومت حق و عدل، برقرار خواهد شد.^۱

قرآن کریم، قاطعانه پیروزی نهایی ایمان اسلامی، غلبه صالحان و پرهیزکاران بر مستکبران و زورمداران، کوتاه شدن دست جباران و ستمکاران از دامان محرومان و مستضعفان و آینده درخشان فرزندان انسان را در پرتو حکومت حق و عدل الهی به همه مسلمانان و پیروان ادیان وعده داده است.^۲

این اندیشه، پویایی و تحرک را برای ملل اسلامی در پی دارد تا جایی که مخالفان را به پژوهش درباره علل کمال‌طلبی و جنبش مسلمانان واداشته‌است. در دسامبر 1986 در کنفرانسی سه روزه با حضور سیصد شیعه‌شناس در دانشکده تاریخ دانشگاه تل‌آویو، سیزده مقاله مبتنی بر عمده‌ترین متد تحقیقی ارائه شد. به گفته مارتین کرامل _ شیعه‌شناس مشهور _ هدف اصلی این کنفرانس، شناخت مفاهیم محوری در تمدن شیعه اثنی‌عشری و انقلاب اسلامی بود. حاضران در پایان کنفرانس یادشده، امام حسین علیه السلام و امام زمان علیه السلام را محور پایداری شیعه برشمردند (بلخاری قمی، 1370: 93-94).

این مسئله خاص شیعیان نیست؛ بلکه مسلمانان اهل سنت نیز با این باور عجین بوده چشم‌به‌راهی در ضمیر آنان موج می‌زند، تا جایی که برخی از آنان به امید ظهور مهدی و این که منجی آخرالزمان فرزندشان باشد، فرزند خود را مهدی می‌نامند.

اهمیت تحقیق

---

1. برای اطلاع بیشتر، نک: هاشمی شهیدی، بی‌تا: بخش چهارم، «اعتراف دانشمندان اهل سنت به صحّت احادیث مهدی علیه السلام».

2. درباره غلبه قطعی صالحان و پرهیزکاران بر مستکبران و وعده‌های نویدبخش قرآن به مسلمانان، نک: هاشمی شهیدی، بی‌تا: بخش هشتم، «نویدهای ظهور حضرت مهدی علیه السلام در قرآن کریم».

امروزه با توجه به تأثیر شگرف مسئله مهدویت و ظهور و انتظار بر پویایی امت اسلامی، جهان غرب تمام توان خود را برای ابلاغ خواسته‌ها و اهداف خود به کار گرفته است؛ از جمله این که هالیوود با تولید هفتصد فیلم در سال، سالانه 16 میلیارد دلار سود خالص به دست می‌آورد و نزدیک به 78٪ سینماها و تلویزیون‌های جهان را تغذیه می‌کند (عبدی‌پور، 1387: 130). امروزه ژانر آخرالزمانی به عنوان رکنی ثابت در دنیای غرب و سینمای هالیوود مطرح است و به شدت بر اشاعه افکار جهان استکبار و صهیونیست و کم‌رنگ و منحرف کردن اندیشه‌های مسلمانان درباره آینده جهان تلاش می‌کند.

به طور تقریبی از سال 2006 به بعد بیش از شصت درصد محصولات هالیوود درباره مسئله منجی و آخرالزمان بوده و در این میان نکته جالب توجه این است که در حال حاضر، به طور متوسط هر هفته یک برنامه _ اعم از سریال، فیلم، مستند یا کارتون _ درباره آخرالزمان در دنیا اکران می‌شود. هالیوود در این زمینه به طور فعالانه‌ای عرصه را در اختیار دارد و به نظر می‌رسد به تدریج از ژانرهای دراماتیک، ملودرام، اکشن و کمدی خارج شده و به تازگی می‌کوشد هر چه بیشتر بر موضوع آخرالزمان متمرکز شود و این مسئله را نیز به یک ژانر مستقل در فیلم‌هایش تبدیل کرده است (نیک‌پناه، 1391: 5846).

از جمله مواردی که غربی‌ها قصد دارند در برنامه‌های خود به آن دامن بزنند، پررنگ کردن اختلافات فرق اسلامی درباره منجی است؛ در حالی که مسئله ظهور منجی آخرالزمان از اصول مشترک و وحدت‌بخش جهان اسلام است؛ به گونه‌ای که 51 حدیث از امیر مؤمنان، پنج حدیث از امام حسن علیه السلام، 15 حدیث از امام حسین علیه السلام، 11 حدیث از امام زین العابدین علیه السلام، 63 حدیث از امام باقر علیه السلام، 124 حدیث از امام صادق علیه السلام، شش حدیث از امام موسی بن جعفر علیه السلام، 19 حدیث از امام رضا علیه السلام، شش حدیث از امام جواد علیه السلام، شش حدیث از امام هادی علیه السلام و 23 حدیث از امام حسن عسکری علیه السلام روایت شده است. در منابع اهل سنت نیز از 338 حدیث منقول از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم درباره حضرت مهدی علیه السلام، 46 حدیث صحیح از 33 صحابه ثبت گردیده است. حدود 106 تن از علمای اهل سنت به نقل حدیث در این باره پرداخته‌اند که از بین آن‌ها 17 نفر به متواتر بودن احادیث اشاره کرده‌اند و 32 نفر از علمای اهل سنت مستقلاً به نگارش کتاب اقدام نموده‌اند (میانجی و گودرزی، 1385: 63-64).

جامعه آماری

با توجه به آن چه در قسمت‌های پیشین آمد، محقق بر آن شد با تدوین پرسش‌نامه با زاویه دید متنوع از جهات مختلف، دیدگاه جوانان شیعه و سنی را درباره آینده و ظهور و میزان آگاهی از مبانی مرتبط با منجی و اثرات آن را ارزیابی کند. مقصود از این پژوهش میدانی، اثبات اشتراکی است که مدعی هستیم در بین هر دو فرقه درباره آخرالزمان وجود دارد. از این‌رو پس از تدوین و تنظیم پرسش‌نامه، آن را بین جوانان دانشجوی شیعه و سنی و دختر و پسر به طور مساوی توزیع کردیم.

حجم نمونه

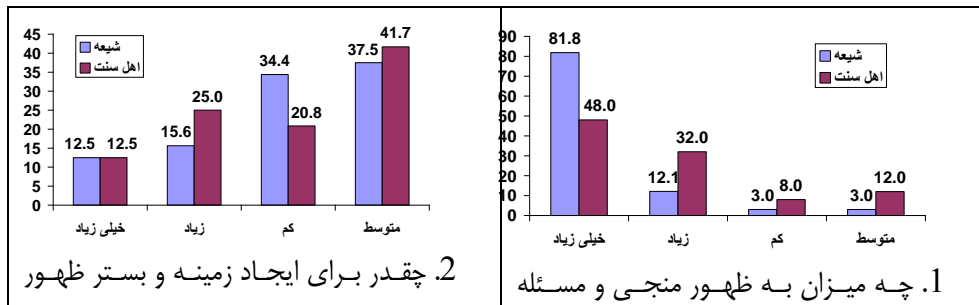
حجم نمونه مورد نظر حدود صد و بیست نفر دانشجو با مذاهب تشیع و تسنن دارای سن 18 تا سی سال که قشر جوان هستند و از دو جنس زن و مرد صورت گرفته است. سؤال‌شوندگان بین دو قشر (شیعه و سنی _ دختر و پسر) کاملاً مساوی انتخاب شدند.

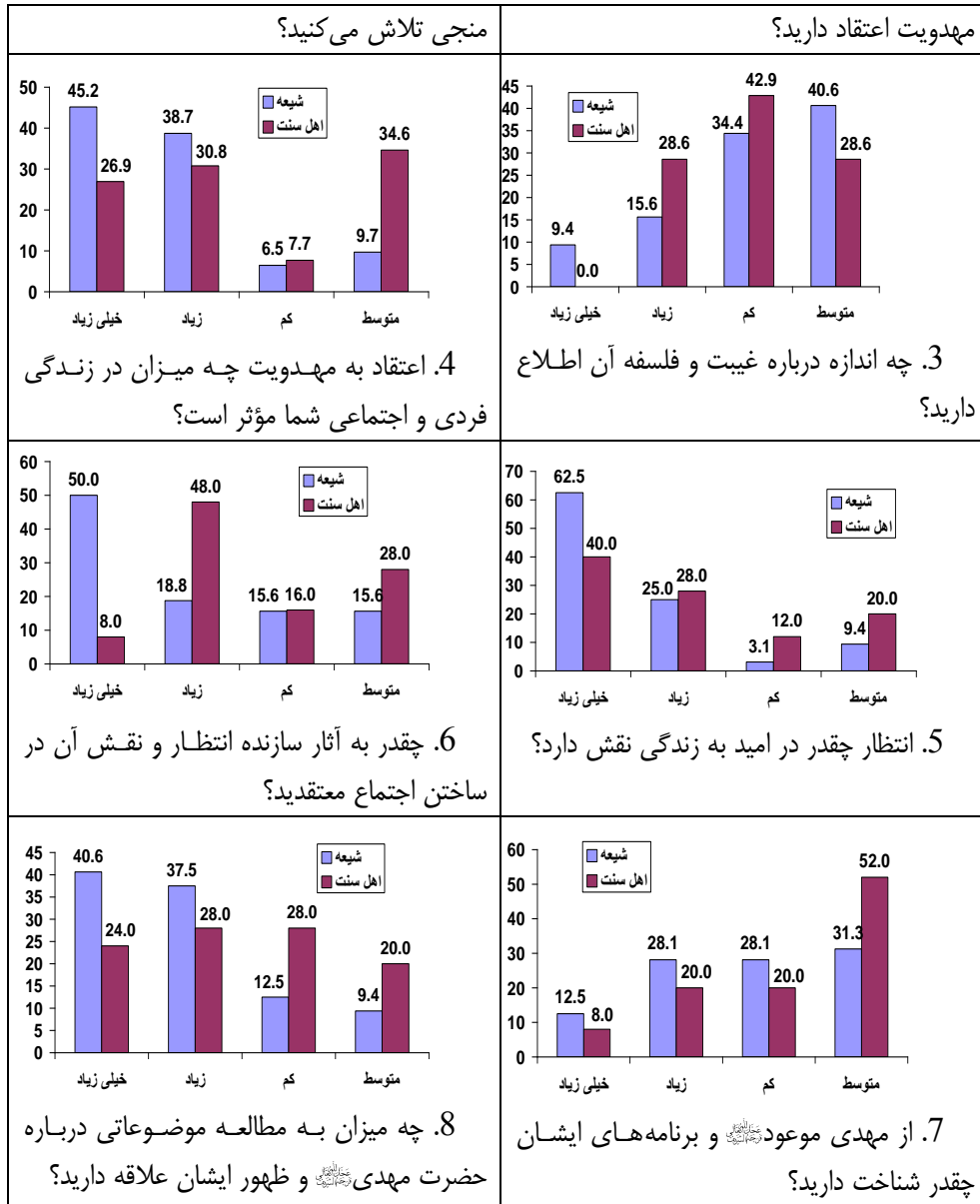
ابزار جمع‌آوری داده‌ها

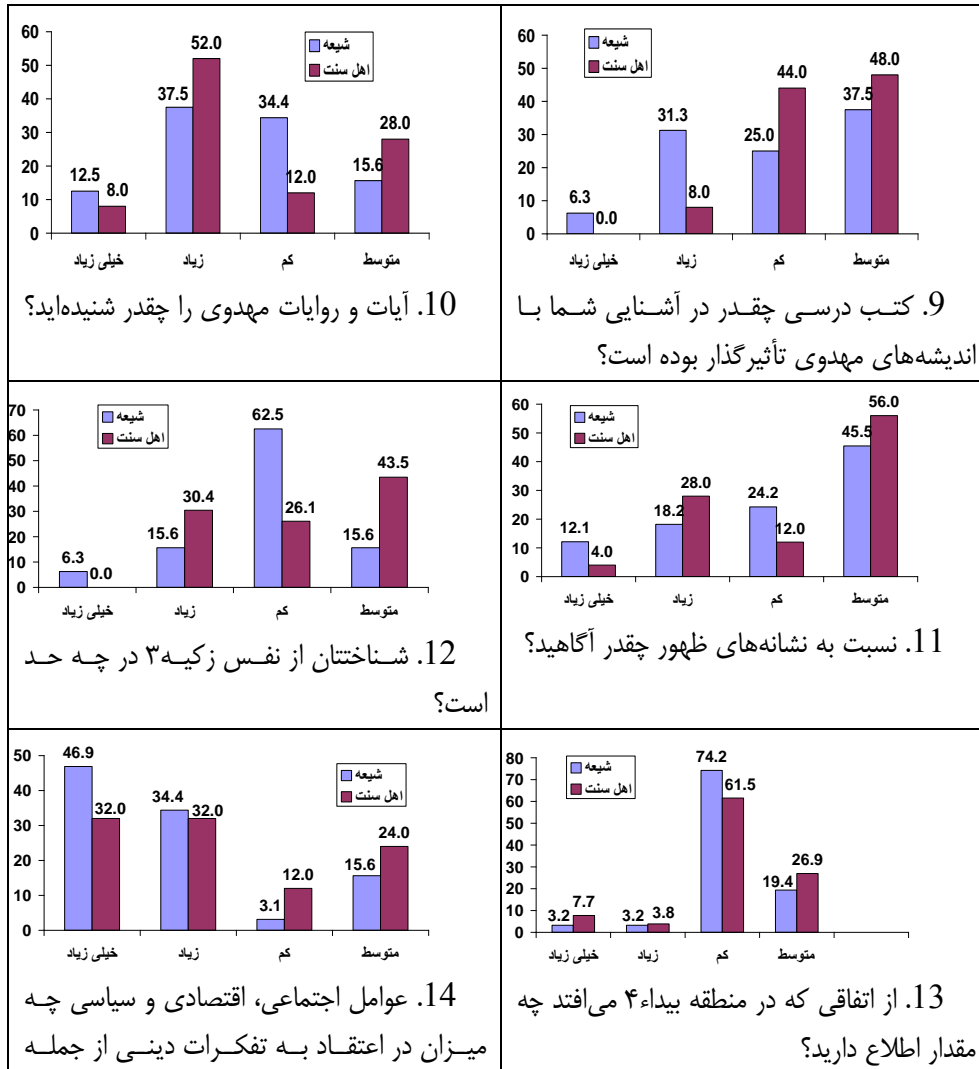
برای جمع‌آوری داده‌های مورد نظر پرسشنامه تهیه گردید و سؤالات به گونه‌ای تهیه شد که جنبه‌های مختلف را در بر گیرد.

روش کار

آن چه در تدوین این سؤالات برای محقق اهمیت داشت، توجه به نوع نگرش جوانان شیعه و سنی به مسئله مهدویت و منجی و تأثیر آن بر زندگی فردی و اجتماعی است. برای برآورده شدن هدف تحقیق، لازم بود سؤالات از جنبه‌های مختلف طرح و مورد بررسی قرار گیرد؛ از این‌رو مجموعه پرسش‌ها را در چند دسته طراحی شده، در راستای آن‌ها سؤالاتی مطرح گردید. هدف، دسترسی به اطلاعاتی بود که بر اساس آن میزان آگاهی قشر مورد نظر را بسنجیم. از این رو پرسش‌ها با فراگیری و پراکندگی ویژه‌ای تنظیم شدند. پس از تهیه و تدوین پرسشنامه، آن را در بین جامعه هدف توزیع و پس از جمع‌آوری به تدوین پاسخ‌ها پرداختیم و اقدام به جداسازی آمار و رسم نمودار برای هر سؤال کردیم. در نهایت نتایج مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

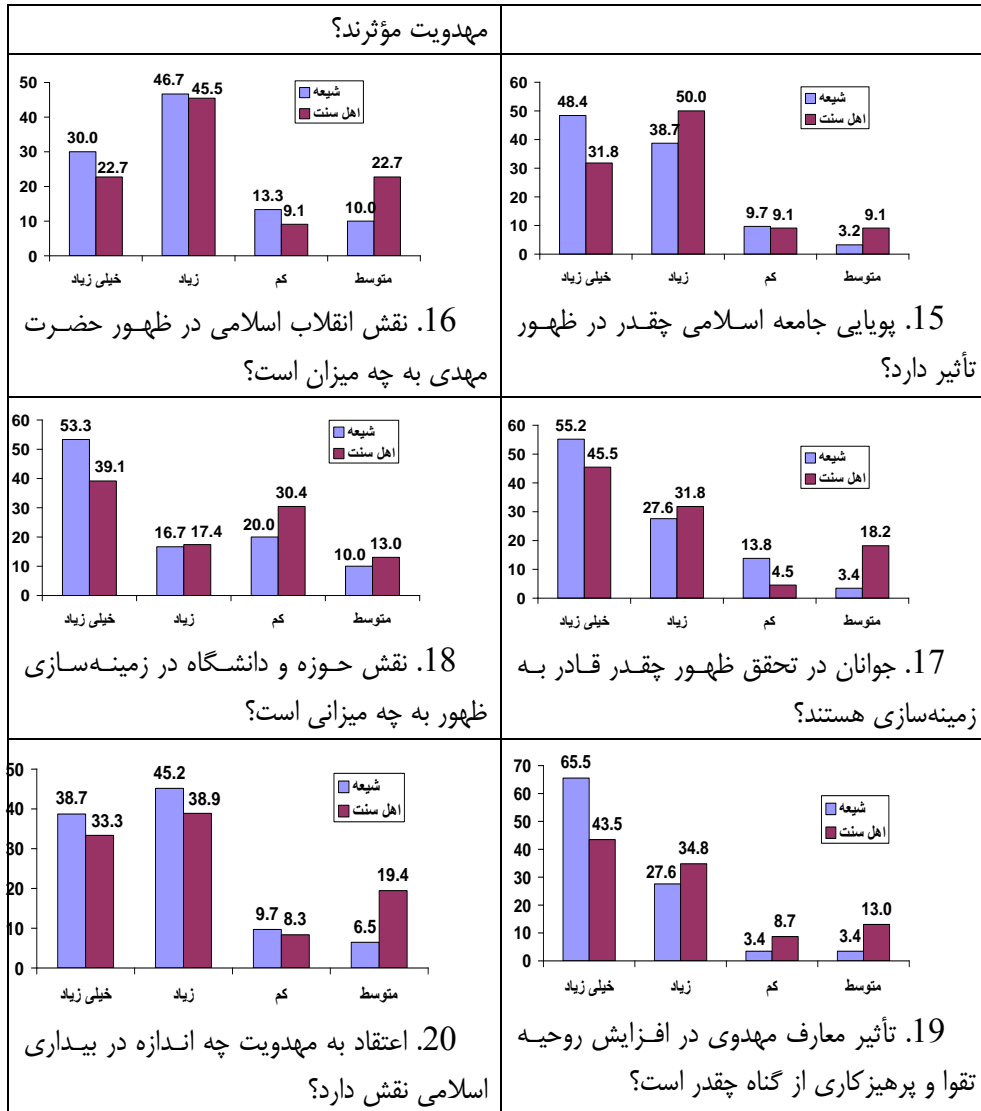

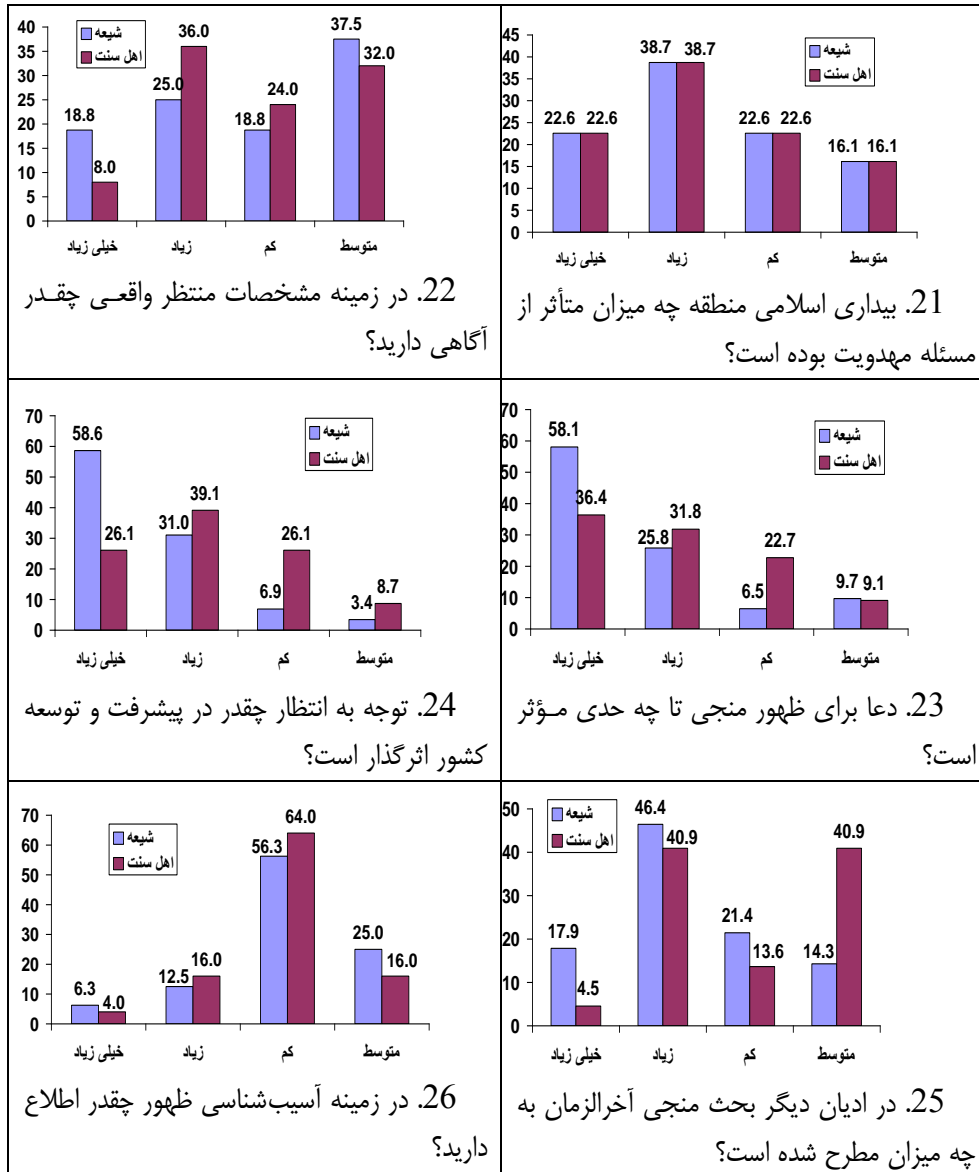

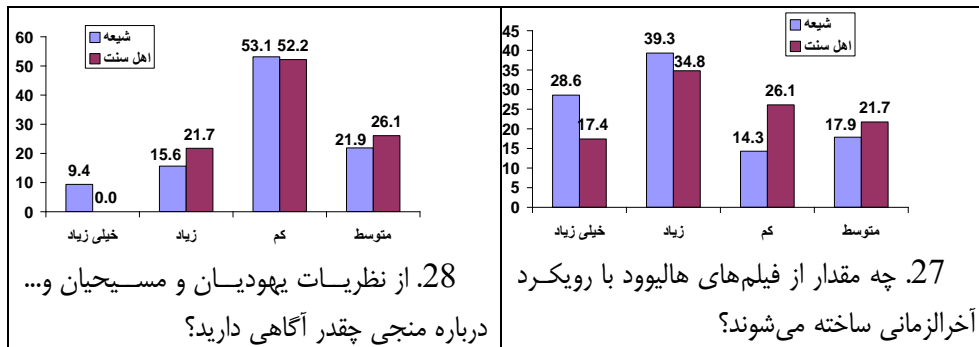
3. یکی از پنج نشانه ظهور حضرت مهدی علیه السلام شهادت شخصی صالح مشهور به «نفس زکیه» است (نک: آیتی، 1390: 221).

4. «بیداء» نام سرزمینی بین مکه و مدینه است. لشکر سفیانی که برای جنگ با امام زمان علیه السلام تجهیز شده در آن فرو می‌رود. این واقعه خسف بیداء نام دارد (نک: سلیمان، 1387: 221)

تجزیه و تحلیل داده‌ها

- نتایج نشان می‌دهد بیش از هشتاد درصد اهل سنت و بیش از نود درصد شیعیان به مسئله ظهور منجی و مهدویت اعتقادی کامل دارند.
- شناخت بیش از 77 درصد شیعیان و بیش از هفتاد درصد اهل تسنن درباره نفس زکیه در حد متوسط و کم است. بنابراین باید به دنبال افزایش شناخت در زمینه نفس زکیه در میان دانشگاهیان بود.
- در زمینه علاقه به مطالعه موضوعات مهدی و ظهور آن حضرت، بیش از 78 درصد شیعیان و 52 درصد اهل تسنن علاقه‌مند هستند. نتایج نشان می‌دهد که در این حوزه جا برای فعالیت وجود دارد.
- بیش از 62 درصد شیعیان و 92 درصد اهل سنت در زمینه نقش کتب در سی در آشنایی آنان با اندیشه‌های مهدوی، گزینه متوسط و کم را انتخاب کرده‌اند که این نشان می‌دهد جایگاه فعالیت در حوزه کتب مرتبط با موضوع مهدویت به طور گسترده وجود دارد.
- تلاش برای ایجاد زمینه و بستر ظهور منجی، در بیش از 81 درصد شیعیان و 62 درصد اهل سنت در حد کم و متوسط است که باید در این زمینه تلاش کرد تا این انگیزه در بین دانشگاهیان بیشتر شود.
- حدود 84 درصد شیعیان و 57 درصد اهل سنت به تأثیر اعتقاد به مهدویت در زندگی فردی و اجتماعی، باوری کامل دارند.
- نتایج نشان می‌دهد حدود 85 درصد شیعیان و 72 درصد اهل سنت درباره این که اعتقاد به مهدویت چقدر در بیداری اسلامی نقش داشته، به گونه‌ای معنادار، گزینه زیاد را انتخاب کرده‌اند.

8. درباره این که بیداری اسلامی منطقه چقدر متأثر از مسئله مهدویت بوده است، نظر هر دو گروه بر همه گزینه‌ها یکسان بوده است و بیش از 61 درصد آنان گزینه زیاد و خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند.
9. درباره نقش انتظار در امید به زندگی، بیش از 87 درصد شیعیان و 68 درصد اهل سنت نظر مثبت دارند.
10. بیش از 68 درصد شیعیان و حدود 51 درصد اهل سنت به آثار سازنده انتظار و نقش آن در ساختن اجتماع اعتقاد دارند.
11. حدود پنجاه درصد شیعیان و شصت درصد اهل تسنن، درباره حضرت مهدی علیه السلام روایاتی شنیده‌اند.
12. بیش از 81 درصد شیعیان و 64 درصد اهل سنت درباره تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در اعتقاد به تفکرات دینی از جمله مهدویت نظری مثبت دارند.
13. حدود هشتاد درصد اهل تسنن و شیعیان درباره آسیب‌شناسی ظهور بی‌اطلاعتند.
14. میزان آگاهی نسبت به نشانه‌های ظهور در بین هر دو گروه بسیار کم و در حدود 69 درصد بوده است که باید در این باره اطلاع‌رسانی افزایش یابد.
15. درباره میزان شناخت نسبت به مهدی موعود علیه السلام و برنامه‌های ایشان بیش از 59 درصد شیعیان و 72 درصد اهل سنت شناخت کمی دارند.
16. حدود 44 درصد شیعیان و اهل سنت درباره مشخصات منتظر واقعی آگاهی مقبولی دارند.
17. درباره رخداد منطقه بیداء، بیش از 93 درصد شیعیان و 88 درصد اهل سنت اطلاع چندانی ندارند.
18. درباره نظریات یهودیان و مسیحیان و... در مورد منجی، حدود 75 درصد شیعیان و بیش از 78 درصد اهل سنت آگاهی بسیار کمی دارند که باید در این زمینه در بین دانشگاهیان اطلاع‌رسانی صورت گیرد.
19. نتایج نشان می‌دهد حدود 68 درصد شیعیان و 52 درصد اهل سنت درباره این که چقدر فیلم‌های هالیوود با رویکرد آخرالزمانی ساخته می‌شود، نظر مثبت دارند.
20. نظر حدود 87 درصد شیعیان و بیش از 81 درصد اهل سنت درباره نقش پویایی جامعه اسلامی در ظهور، مثبت است.

21. حدود 75 درصد شیعیان و بیش از 71 درصد اهل سنت درباره غیبت و فلسفه آن اطلاع کمی دارند که باید راهکاری برای اطلاع بیشتر اندیشیده شود.
22. در میان شیعیان حدود 84 درصد و در بین اهل سنت بیش از 68 درصد به تأثیر دعا برای ظهور منجی معتقدند.
24. درباره این که توجه به انتظار چقدر در پیشرفت و توسعه کشور مؤثر است بیش از 89 درصد شیعیان و 65 درصد اهل سنت نظری مثبت دارند.
25. نتایج نشان می‌دهد، نظر بیش از 82 درصد شیعیان و بیش از 77 درصد اهل سنت درباره این که جوانان در تحقق ظهور تا چه حدی قادر به زمینه‌سازی هستند، مثبت است.
26. بیش از 76 درصد شیعیان و بیش از 68 درصد اهل سنت به نقش انقلاب اسلامی در ظهور حضرت مهدی علیه السلام اعتقادی کامل دارند.
27. حدود 70 درصد شیعیان و بیش از 56 درصد اهل سنت، درباره نقش حوزه و دانشگاه در زمینه‌سازی ظهور، مثبت می‌اندیشند.
28. نتایج نشان می‌دهد بیش از 93 درصد شیعیان و بیش از 78 درصد اهل سنت تأثیر معارف مهدوی در افزایش روحیه تقوا و پرهیزگاری از گناه را زیاد می‌دانند.

نتیجه

_ نتیجه تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر آگاهی اندک قشر دانشگاهی و جوان منطقه درباره آثار و نشانه‌های ظهور است و طرح چند سؤال مشخص می‌کند اطلاعات در این باره ناچیز است.

_ در بین اهل تسنن و تشیع درباره ظهور منجی موعود، تفاوت معناداری وجود ندارد؛ مواردی که شایسته توجه است عبارتند از:

- * احتیاط در انتخاب اهل سنت بیشتر است، در حالی که تشیع با جسارت بیشتری گزینه کاملاً مثبت یا منفی را انتخاب می‌کنند.
- * مطالعات دینی جوانان شیعه درباره مصلح جهانی کمتر است.
- * نیاز و تقاضای اهل سنت برای آموزش بیشتر از تشیع است.
- * تمایلات مؤثر تشیع درباره تأثیر مثبت انقلاب و در عین حال میزان تأثیر اندیشه‌های ظهور در اجتماع پررنگ‌تر است.
- * شناخت جوانان شیعه درباره ویژگی‌های منتظر واقعی بیشتر به نظر می‌رسد.

_ نگاه مثبت جوانان به نقش پررنگ خود درباره ظهور و زمینه‌سازی برای مصلح جهانی قابل رصد است.

_ آن چه با صداقت در کلام هر دو گروه مشاهده می‌شود، تحرک اندک و پویایی کم برای ظهور مصلح جهانی است.

_ بیداری مسلمانان با اشاعه اندیشه‌های مهدوی ارتباطی مستقیم دارد.

_ شناخت فرق اسلامی از اعتقادات سایر ادیان درباره منجی اندک است.

_ نگاه جوانان شیعیان به دعا و نتایج آن مثبت‌تر است.

پیشنهادها

برگزاری کلاس‌ها، دوره‌ها و اردوهای مناسب با هدف اطلاع‌رسانی قشر جوان و دانشگاهی _ به‌ویژه در مناطق مورد نظر _ از الویت‌های امور است.

نیاز به سرمایه‌گذاری هدفمند، از جمله برگزاری نمایشگاه‌های کتاب مرتبط، تجهیز کتابخانه‌های مدارس و دانشگاه‌ها، برگزاری مسابقات کتاب‌خوانی و... بین جوانان _ به‌ویژه برادران اهل سنت _ با توجه به تقاضای موجود، احساس می‌شود.

تعمیق هر چه بیشتر اندیشه‌های مهدوی در اتحاد، تحرک، بیداری، دشمن‌شناسی و هراس مستکبران از مسلمانان تأثیر دارد.

نیاز به بررسی رویکرد نوین جهان غرب درباره مسلمانان و برگزاری کلاس‌هایی در این باره _ به‌ویژه درباره مسئله پایان دنیا و تلاش برای انحراف افکار مسلمانان و دامن زدن به اختلافات کوچک _ به شدت احساس می‌شود.

با توجه به تأثیر معارف مهدوی در بین جوانان درباره توجه به اوامر الهی و پرهیز از منکرات، لازم است در همه مراکز دولتی و غیردولتی و آموزشی نگاهی ویژه به این نکات داشته باشیم.

برگزاری نشست‌های مشترک، کرسی‌های آزاداندیشی و همایش‌های تقریبی برای فرق اسلامی و از سوی دیگر، انجام پژوهش‌های هدف‌دار در مقابل سیاست‌گذاری غرب با بُعد اطلاع‌رسانی و انتشار نتایج آن از جمله عملیات کاربرستی این تحقیق به شمار می‌رود.

منابع

آیتی، نصرت الله، تأملی در نشانه‌های حتمی ظهور، قم، مؤسسه آینده روشن، چاپ دوم، 1390ش.

بلخاری قمی، حسن، تهاجم یا تفاوت فرهنگی، تهران، انتشارات اقراء، چاپ اول، 1370ش.
سلیمیان، خدامراد، فرهنگ‌نامه مهدویت، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، چاپ اول، 1387ش.

عبدی‌پور، حسن، نقش اجتماعی انتظار، قم، بوستان کتاب، 1387ش.
میانجی، نسرین؛ مجتبی‌گودرزی، انتظار، تهران، شباب الجنة، چاپ اول، 1385ش.
نیک‌پناه، منصور، مجموعه مقالات کنگره ملی مهدویت، اصفهان، دانشگاه آزاد خمینی‌شهر، 1391ش.

هاشمی شهیدی، سید اسدالله، ظهور حضرت مهدی علیه السلام از دیدگاه اسلام و مذاهب و ملل جهان، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، بی‌تا.